

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ, ЇЇ ОБ'ЄКТИ (ПРОЯВИ)

КУДЕРСЬКА Надія Іванівна - кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ

КУДЕРСЬКА Ірина Олександрівна - магістр права

ДК 341.24 (477)

Исследована нормативно-правовая основа для материального культурного наследия Украины; определены основные характеристики нематериального культурного наследия Украины; очерчены права носителей этого наследия; классифицированы ее объекты (проявления) с учетом требований Конвенции ЮНЕСКО об охране как материального культурного наследия (2003 г.).

Ключові слова. Нематеріальна культурна спадщина, об'єкти (прояви) нематеріальної культурної спадщини, класифікація.

Вступ

У процесі соціалізації за допомогою різних засобів традиційної народної культури кожна людина засвоює певну систему цінностей, соціальний досвід, бачення світу своїм народом і реалізує його у житті. Цим підтримується етнічність окремого співтовариства або народу. Значення нематеріальної культурної спадщини полягає у підтримці та розвитку етнічної самосвідомості й етнічної культури в цілому. Вона підтримує життєздатність етносу та формує його систему цінностей, моральні й естетичні ідеали, норми і зразки поведінки. На території України проживає понад 150 етносів, що належать до мовних груп, різних релігійних конфесій, національностей, які проживають в різних регіонах і мають своєрідний уклад життєдіяльності. Особливістю сучасного суспільного життя країни є те, що поряд з корінними народами в країні проживають і некорінні, а тому важливо підтримувати й

розвивати нематеріальну культурну спадщину всіх народів України, сприяючи культивуванню моральних цінностей, розвитку взаєморозуміння між народами, підвищенню загального рівня культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Правові аспекти щодо нематеріальної культурної спадщини України не досліджувалися.

Ціль статті (постановка завдання)

Дослідити нормативно-правову основу щодо нематеріальної культурної спадщини України; визначити основні характеристики нематеріальної культурної спадщини України; окреслити права носіїв цієї спадщини; класифікувати її об'єкти (прояви) з огляду на вимоги Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003 р.).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

За Конвенцією ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003 р.) (КпОНКС) [1] до нематеріальної культурної спадщини належать (НКС): звичаї, форми виразу та представлення,

які проявляються в усній традиції, традиційній музиці, танцях, театрі, звичаях, обрядах, святах, знаннях, що відносяться до природи і всесвіту; традиційних ремеслах, а також предмети й культурні простори, які визнаються частиною культурної спадщини, передаються із покоління в покоління, постійно відтворюються, формують почуття самобутності й наступності, а також узгоджуються з міжнародно-правовими актами з прав людини (ст. 2). Унормування питань щодо нематеріальної спадщини не знайшло належного відображення у модельних законах, прийнятих Міжпарламентською асамблеєю держав-учасниць СНД, хоча ці всі держави приєдналися до КпОНКС. Так, модельний закон «Про об'єкти культурної спадщини» (2000 р.) не містить навіть поняття нематеріальної культурної спадщини, а у модельному законі «Про культуру» (2004 р.) зазначено, що до культурних цінностей належать об'єкти як духовної, так і матеріальної культури; до об'єктів духовної культури віднесено «моральні та естетичні ідеали, норми і зразки поведінки, мови, діалекти й говори, національні традиції та звичаї, історичні топоніми, фольклор, твори літератури, мистецтва і народної художньої творчості тощо». Цей перелік не є закритим, що наділяє державу можливістю долучити до нього ті об'єкти, які вона вважає за необхідні та вжити всіх заходів щодо їх збереження, навіть якщо його немає в переліку. Такий підхід слушний і має бути застосованим при розробці національного пам'яткоохоронного законодавства, зокрема при законодавчому унормуванні класифікації об'єктів (проявів) національної нематеріальної культурної спадщини.

Особливість НКС полягає в тому, що вона передається живими людьми і сприймається живою аудиторією, завжди має залишатися живою у контексті сучасності, зберігати свій творчий характер. Ця спадщина постійно відтворюється спільнотами, групами, а у деяких випадках окремими особами як частина їхньої культурної спадщини під впливом їхнього середовища, їх взаємодії з природою та їхньої історії, формуючи у них почуття самобутності й наступності, сприяючи повазі до культурного різноманіття й

творчості людини. Тобто об'єкти (прояви) нематеріальної культурної спадщини є «живою культурою», а саме обряди, традиції, танці, ін. підтримуються даним співтовариством, відправляються певні культи тощо. Тому слід зазначити: життєздатність об'єктів (проявів) НКС – це стан їх функціонування, що визначається наявними умовами їх розвитку та потенціалом для здійснення їх безперервної передачі від покоління до покоління. Також необхідно ввести коефіцієнт життєздатності об'єктів (проявів) НКС, що має вимірятися у відсотках. Так, об'єкт (прояв) НКС, що використовується й нині майже без змін матиме $kж=100\%$, а той об'єкт (прояв), від якого залишилася тільки назва, - $kж=0\%$. Цей коефіцієнт визначатиме ще й ступінь втрати об'єкту (прояву) НКС, а також необхідність вжиття певних заходів для його збереження.

Виокремлюються такі основні характеристики НКС: а) анонімний характер походження творчості, популяризації та вдосконалення якого постійно сприяють спільноти на основі традиційних моделей; б) передача в основному усним шляхом, неформально, відповідно до традиції; в) поділ за територіальним, етнічним, релігійним, віковими, статевими та соціо професійними критеріями; г) сприйняття об'єктів (проявів) нематеріальної культурної спадщини як дуже важливих й органічно пов'язаних з групами та/або спільнотами, в яких вони створені, зберігаються і передаються; г) реалізація, виконання, актуалізація та/або створення об'єктів (проявів) нематеріальної культурної спадщини в групах та/або співтовариствах з дотриманням традиційних форм, моделей, змісту і технік.

Носіями НКС можуть бути спільноти, зокрема корінні спільноти, групи і, в деяких випадках, окремі фізичні особи, що володіють унікальною здатністю створювати, зберігати, відтворювати й передавати іншим поколінням об'єкти (прояви) НКС в незмінних традиційних формах і незмінними традиційними засобами, які збагачують культурне розмаїття та сприяють розвитку творчих здібностей людини. Носії НКС можуть об'єднуватися як у групи, так і у співтовариства, що складаються з груп та/або

окремих носіїв, за інтересами (напрямами, територіям, проявам тощо). Всі громадяни України наділені правом користування нематеріальною культурною спадщиною й доступу до неї (ст. 11, 12, 54 Конституції України [2]). Носії НКС повинні мати такі законодавчо закріплені права: а) виявляти свою культурну ідентичність за допомогою об'єктів (проявів) НКС; б) брати участь в інвентаризації, охороні та популяризації об'єктів (проявів) НКС; в) застосовувати законодавчі норми у відносинах із всіма суб'єктами, зацікавленими у вивченні, збереженні, популяризації та передачі об'єктів (проявів) НКС; г) розробляти і використовувати символи і знаки місцевої культурної спадщини, зареєстровані відповідно до законодавства, з метою залучення до неї більшої уваги з боку громадськості.

За ЗУ «Про охорону культурної спадщини» (ст. 1) культурною спадщиною є сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини, зокрема й об'єктів (проявів) НКС [3]. Законодавчо необхідно закріпити такі поняття: національна нематеріальна культурна спадщина це сукупність об'єктів (проявів) дійсної духовної традиційної культури властивих етнічній, соціальній чи конфесійній групі українського суспільства, що мають цінність з естетичної, соціально-культурної, історичної та інших точок зору, значимі для збереження і розвитку національно-культурної самобутності українського народу, які визнані спільнотами, групами і, в деяких випадках, окремими особами як частина їхньої культурної спадщини, передаються із покоління в покоління у мовній, літературній, музичній, хореографічній або театральній формах; об'єктами (проявами) національної НКС є звичаї, форми показу та виразу, знання й навички, пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти та культурні простори, а також комплекс практик, життєвих уявлень, виразів, знань і навичок, що виокремлюються як цілісна система традиційних культурних проявів, продуктів інтелектуальної діяльності, суспільного досвіду та духовних практик багатьох поколінь, які функціонують у формі (вигляді) мови, світоглядних уявлень, виразів, народних

знань і навичок, усталених норм поведінки, у сукупності технології з інструментами, предметами, специфічним одягом, аксесуарами, артефактами, обрядами, звичаями й різними видами та жанрами народного мистецтва, традиційної кухні, народних художніх промислів, традиційних ремесел, ін., які визнані спільнотами, групами і, в деяких випадках, окремими особами як частина їхньої культурної спадщини, що мають цінність з естетичної, соціально-культурної, історичної та інших точок зору, значимі для збереження і розвитку національно-культурної самобутності українського народу та внесені до Переліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини України.

Класифікувати об'єкти (прояви) національної нематеріальної культурної спадщини з огляду на положення КпОНКС можна таким чином:

1. Усні традиції і форми виразу. До виходу писемності саме в усній формі зберігалися та передавалися від покоління до покоління соціальний досвід, знання про минуле, перші художні твори. Усні традиції практично є передачею інформації щодо набору уявлень, звичаїв, навичок і звичок, практичної діяльності, норм поведінки, поглядів, смаків між поколіннями усно, по пам'яті з відповідними способами варіювання, що залишають простір імпровізації. Вони передбачають певну манеру виконання (співочу, сказительну). До них відносяться:

1) усний фольклор, включаючи биліни, епоси, легенди, оповіді, казки, історичні перекази, героїчні сказання, історичні пісні, чумацькі пісні, биліни, духовні вірші, ритуальну й неритуальну поетичну лірику, привітання, заговори, загадки, прислів'я, приказки, ін. За Рекомендаціями ЮНЕСКО про збереження фольклору (1989 р.) фольклором є сукупність заснованих на традиціях культурної спільноти творінь, виражених групою індивідуумів і визнаних як відображення сподівань співтовариства, його культурної та соціальної самобутності, а його форми включають, зокрема, мову, літературу, музику, танці, ігри, міфологію, обряди, звичаї, ремесла, архітектуру та інші види художньої творчості. При цьому фольклорні

зразки та цінності передаються усно, шляхом імітації або іншими способами. Український фольклор як визначальна складова традиційної народної культури є носієм мови й світогляду, універсальним засобом виразу ментальності українців і важливим чинником формування національної самосвідомості, формування духовного світу особистості, її морально-естетичного розвитку, психологічної самодостатності й комфорту. Такими є, зокрема, героїчні сказання, епос, билини (старини), чумацькі пісні, ін.

2) усна традиція, життєвий уклад та історія українського народу, відображені у літературних творах минувшини, в тому числі у роботах видатних авторів (приміром, твори Т. Шевченка, І. Котляревського, Є. Гребінки, ін.), закріплені у відповідних правових актах, зокрема Конституції Пилипа Орлика (1710 р.), Конституції УСРР (1919 р.), Конституціях УРСР (1929 р., 1937 р., 1978 р.), ін., висвітлені у кінострічках, телевізійних програмах, відповідно їх тексти, сценарії тощо.

3) мова як носій нематеріальної культурної спадщини. Українська мова є мовою найбільшого корінного етносу України і невід'ємною ознакою його ідентичності, носієм нематеріальної культурної спадщини українського народу. В ній закодована вся історія народу, багатовіковий досвід, здобутки культури, духовна самобутність. Нині у фазі згасання знаходяться мови малих народів караїмів та кримчаків АР Крим, гагаузька, представників якої можна зустріти на Одещині. Ці мови зникають разом зі своїми народами.

4) інші об'єкти (прояви) за цим напрямом.

2. Виконавські мистецтва, у тому числі акторська гра, музикування, спів, танці, ін. Це особлива сфера художньо-творчої діяльності, у якій матеріалізуються твори первинної творчості, записані певною системою знаків і призначені для перекладу в той або інший конкретний матеріал. До них відносяться творчість: акторів і режисерів, що втілюється на сцені, естраді, цирковій арені, радіо, кіно-, телебаченні; твори письменників, драматургів; читців, які перекладають живою мовою літературні тексти; музикантів - співаків, інструменталістів, диригентів,

які озвучують твори композиторів; танцюристів, які втілюють задуми хореографів, композиторів, лібретистів. До них відносяться:

1) традиції і прояви музичного мистецтва (вокал, інструментальні, танцювальні та інші мелодії). Ці прояви є мистецтвом організації музичних звуків, передовсім у часовій (ритм) звуковисотній і тембровій шкалі, характерній для спільнот чи груп в Україні. Український народ створив різноманітні за змістом і формою пісні: сольні й хорові, акапельні та з інструментальним супроводом, ін. Партія акомпанементу базувалась на мелодико-гармонічній основі виконуваної пісні, а гра на інструменті тлумачилась як допомога співцеві. Приміром, дума або багатоголоса пісня.

2) творчість, представлена у синкретичній вербально-музичній формі (пісні з обрядового календарного циклу, колискові, плачі, голосіння, думи, ритуальні весільні пісні, пісні під інструментальний акомпанемент, пісні без інструментального акомпанементу, народні романси, народні релігійні пісні, частівки, заклинання та інші пісні), яка є глибоким виявом психології народу, відображенням його побуту. Прикладом такої є один з видів календарно-звичаєвої обрядовості – веснянки (в Галичині - гаївки, гагілки, на Поліссі - маївки, магівки, на Волині – рогульки) або різдвяні колядки. Інший приклад, голосіння – безпосереднє вираження туги з приводу втрати близької людини.

3) традиції і прояви хореографічного мистецтва або хореографічної практики (танці, танцювальний простір). У танцях відображалися природні явища («Метелиця», «Зіронька»), поведки птахів і тварин («Гусак», «Рибка»), різного роду заняття людей («Швець», «Коваль»), величний героїчний характер народу («Гопак»).

4) мистецтво музикантів-інструменталістів, митців, засобом виразу яких є синкретична мова (словесна, музична, драматична). Приміром, гра троїстих музик, бандуристів, лірників, кобзарів, ін.

5) мистецтво театру, інтермедії, ін. Однією з ранніх форм українського музичного театру був народний пересувний ляльковий

театр – вертеп. Перші зразки драми прилюдно виголошувалися учнями київських Братської та Лаврської шкіл, а також осередками розвитку релігійної драми були Львівська братська школа та Острозька академія (XVI - XVII ст.).

6) народні дитячі ігри, народні спортивні ігри, ін. Обрядові дієства наших предків стали основою народних молодіжних та дитячих забав (ігор), що мали оздоровче, освітнє, виховне значення. Будь-які зібрання дорослих і дітей супроводжувались ігровою діяльністю, найбільш поширеними різновидами якої були біг, скачки, стрільба з лука, кулачні бої, метання спису, а жінки та діти водили хороводи.

7) інші об'єкти (прояви) за цим напрямом.

3. Звичаї, обряди, свята, що є фактично реалізацією традицій у найважливіших моментах життя людини або навколишнього природи, у яких сконцентровано суму знань народу і суспільну мораль. До них відносяться:

1) звичаї – це соціальні норми, правила поведінки людей, що склалися у процесі співжиття людей у результаті фактичного його застосування впродовж тривалого часу. Наприклад, за звичай до Святої Вечері на Різдво приступали, коли на небі з'являлася перша зірка. Або інший звичай - називати онуків іменами дідів та бабусь, пращурів.

2) обряди, церемонії, урочисті події, ярмарочна культура, традиційні святкування, національні свята, ін., які розповідають про історію, про культурні та ментальні особливості народу, зокрема, трудові свята й обряди, які неодмінно супроводжували початок оранки, сівби, вигін худоби на пасовище, закінчення жнив тощо. Приміром, Свято першої борозни, Проводи на полонину (полонинський хід), ін. Обов'язковими компонентами календарних свят українців були обрядовий стіл, господарська і сімейна магія, вшанування предків, передбачення майбутнього, ритуальні обходи й поздоровлення, рядження та маскування, драматичні сценки, розваги, спортивні змагання тощо. Традиційне святкування неодмінно пов'язано з ярмарковою культурою, яка засновувалася на використанні художніх

прийомів, характерних для її традиційних форм (вуличний ляльковий театр, вистави, вертепи, балагани, ін.), які наповнені придуманим, поставленим й імпровізаційним, яскравою видовищністю та залученістю публіки в дію. Прикладом є один з найвідоміших ярмарків в Україні, що відбувається у с. Великі Сорочинці Миргородського району на Полтавщині, – Національний Сорочинський ярмарок.

3) національні традиції, традиційні культурні інститути (поради шанованих людей і старійшин, дівочі посиденьки тощо). Національні традиції зберігаються в українських державних символах, зокрема, Державному Прапорі України, що є стягом із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів, Великому Державному Гербу України, який встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізько-го законом. Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України). (ст. 20 Конституції України). Прикладом традиційного культурного інституту є віче (вічові збори).

4) інші об'єкти (прояви) за цим напрямом.

4. Традиційні знання та звичаї, що стосуються природи та всесвіту, у тому числі знання і практики, пов'язані з людиною, календарем, прикметами про погоду, життям рослин і тварин, космосом, зокрема цілительські практики, нетрадиційні медичні препарати, методи лікування, бойові мистецтва, інші об'єкти (прояви), що відповідають цьому напрямку, прояву національної НКС. Наприклад, на теренах України прадавні землероби, як і мисливці, зображали богинь родючості голими з особливими символічними знаками, що відображали глобальний міфологічний погляд на відношення неба до землі, яке спричиняє всезагальну світову родючість; одним з найвідоміших видів традиційного українського бойового мистецтва був бойовий гопак. Відомою є й народна (нетрадиційна) медицина, проте вимоги щодо визначення об'єктів НКС у медичній сфері та охорони їх проявів чинним законодавством України не обумовлені.

5. Знання та навички, пов'язані з традиційними ремеслами (промислами). Технологічні навички в народних ремеслах (промислах) на Україні визначалися спільними стильовими особливостями, характерними для певного регіону чи осередку і, як правило, передавалися із покоління в покоління, а тому саме в них збережені найдавніші традиції, художні стилі, віками нагромаджений ремісничий і художній досвід. До них відносяться:

1) технології вишивки, ткацтва, килимарства, кошмоваляння, виготовлення паласів, ін. Українська вишивка є одним із видів народного декоративного мистецтва українців; орнаментальним або сюжетним зображенням на тканині, шкірі, що виконане різними ручними або машинними швами; один із найпоширеніших видів ручної праці українських жінок. В Україні налічується близько 100 видів і технічних прийомів вишивання. Ткацькі традиції також були розповсюджені на Україні. Всі такі тканини мали й певне лікувальне значення, зокрема ткани сорочки з кропиви використовувалися для запобігання й лікування жіночих хвороб, нормалізації стану здоров'я, а тканина постільна білизна з коноплі – для заспокоєння та міцного сну. Деякі з технологій ткацтва вже втрачені.

2) гончарне мистецтво, ковальське мистецтво, виготовлення ювелірних виробів, обробка деревини, вовни, шовку, шкіри, ін. Здавна Україна славиться своїми гончарними виробами. Виготовлення гончарних виробів передбачає пластичне формування гончарного матеріалу за допомогою гончарного круга і спікання нагріванням виробу.

3) технологія й знання, пов'язані з приготуванням національних страв, напоїв тощо. Чудова, ситна й колоритна українська національна кухня. Найпоширенішими її стравами вважаються борщ і вареники, а напоєм – мед (медовуха).

4) технології виготовлення одягу, речей буденних, весільних і жалобних, господарського інвентарю, знарядь праці, пристосувань, що необхідні для створення, відтворення, виконання, передачі й використання проявів НКС, ін. На Україні складовою традиційного національного одягу

з давніх часів була вишиванка. Спеціальні мотиви вживалися для чоловічих сорочок з лляної або конопляної тканини, інші – для жіночих й дитячих, різні мотиви для людей старших і молодших. Найбільш уживаними є чорний та червоний або чорний, червоногарячий та жовтий. Інколи долучають також зелений й синій.

На теренах нашої країни традиційно виготовлявся серп як національне жнивницьке знаряддя для зрізання злаків і трав. Серп є символом землеробства, постійним атрибутом Богині родючості. Він складається із закругленого металевого леза за формою близькою до сегмента із зубчиками у вигляді косих трикутників, яке звужується, і короткого дерев'яного руків'я. Найдавніші серпи, виготовлені з кременю, добутого в басейні верхніх течій Західного Бугу, Стиру та Ікви (Львівська обл.), за доби бронзи – ранньозалізного віку, відомі як атрибут висоцької культури. [4]

5) техніки й знання, пов'язані з традиційною архітектурою та будівництвом, виготовленням хімічних речовин, що використовуються в будівельних матеріалах і тканинах, виготовленням інших матеріалів, використовуваних у традиційних промислах і ремеслах, ін. Наприклад, всесвітньовідомий петриківський розпис (петриківка) є художнім промыслом, що традиційно розвивався на території сучасної Дніпропетровської області України у вигляді настінного живопису, декору предметів побуту (скринь, народних інструментів, сівалок, ін.), декоративного розпису по дереву, підлакового розпису, надглазурного й подглазурного розпису порцеляни, відтворення технології розпису скла, розпису виробів з тканин, шкіри, а нині сформувався як самостійний вид станкової декоративної графіки. Для цього декоративно-орнаментального народного живопису характерним є рослинно-квітковий орнамент, що продовжує традиції українського бароко, різноманітність колористичних і композиційних рішень, застосовуваних матеріалів й технік. Може бути виконана кольоровими глинами, рослинними барвниками, аніліновими, олійними, акварельними, акриловими фарбами, темперою, гуашшю, з додаванням яєчного жовт-

ка, молока, спирту, саморобними (особливо з котячої шерсті) і фабричними пензликами, а також пальцями, піпетками, очеретяними паличками, на світлому, кольоровому або чорному тлі.

6) технологія виготовлення музичних інструментів, ін. В Україні традиційно виготовлялися національні духові інструменти сопілка (денцівка, зубівка, флюяр), трембіта, ріг, сурма, труба, волинка мали свої особливості виготовлення. Так, найулюбленішою була сопілка - інструмент, що вирізався із калинової гілки, бузини, ліщини, очерету та ін. довжиною 30-40 см із просвердлюванням 5-6 дірочок у нижньому кінці. У західних регіонах побутували різновиди сопілки - денцівка, дводенцівка, флюяра, а також трембіта - довга (до 3 м) конічна дерев'яна труба без отворів. Діаметр її поступово збільшувався від 25 до 60 см, утворюючи розтруб (голосницю). Така конструкція надавала трембіті-ті потужного звучання. У козацьких полках бойовий запал піднімала сурма - дерев'яна трубка із 7-ма дірочками і розтрубом у нижній частині. Також у країні виготовлялися струнно-щипкові інструменти, найпоширеніші з яких були цимбали. Їх основою є резонансна коробка у формі трапеції, над верхньою декою якої натягнуто струни. На цимбалах грали, ударяючи паличками по струнах.

7) матеріальні носії, за допомогою яких фіксувалися і передавалися протягом історії об'єкти (прояви) НКС, що є матеріальними об'єктами або середовищем, призначеними для зберігання, а нині й відповідні пристрої до комп'ютерних систем, зокрема для введення-виведення чи обробки інформації в аналоговій та/або цифровій формі сигналу. Останні поділяються за фізичним принципом на: перфораційні з отворами або вирізами (перфокарта, перфострічка); магнітні (магнітна стрічка, магнітні диски); оптичні (оптичні диски CD, DVD, Blu-ray Disc); магнітооптичні (магнітооптичний компакт-диск (CD-MO)); електронні, що використовують ефекти напівпровідників (карти пам'яті, флеш-пам'ять).

8) інші об'єкти (прояви) за цим напрямом.

Зберігаючи до наших днів своє основне значення, нематеріальна культурна спадщина народів України несе в собі найважливіші властивості і якості етнічного розвитку, що відображає історичний шлях українського народу. Шляхом передачі із покоління в покоління традиційних знань, умінь і навичок закріплюється весь досвід практичної діяльності людської спільноти, формуються найважливіші етнічні ідеали, моральні принципи і моральні установки, регулюються норми соціальних відносин (сімейних, трудових, міжпоколінних, вікових, ін.), упорядковується взаємозв'язок людини з навколишнім світом. НКС не втрачає своєї здатності активно впливати на всі сфери нинішнього суспільного життя, вирішувати найнагальніші проблеми сучасності.

Висновки

1. Запропоновано такі авторські визначення понять, що потребують законодавчого закріплення: життєздатність об'єктів (проявів) НКС - це стан їх функціонування, що визначається наявними умовами їх розвитку та потенціалом для здійснення їх безперервної передачі від покоління до покоління; національна нематеріальна культурна спадщина - це сукупність об'єктів (проявів) дійсної духовної традиційної культури властивих етнічній, соціальній чи конфесійній групі українського суспільства, що мають цінність з естетичної, соціально-культурної, історичної та інших точок зору, значимі для збереження і розвитку національно-культурної самобутності українського народу, які визнані спільнотами, групами і, в деяких випадках, окремими особами як частина їхньої культурної спадщини, передаються із покоління в покоління у мовній, літературній, музичній, хореографічній або театральній формах; об'єктами (проявами) національної НКС є звичаї, форми показу та виразу, знання й навички, пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти та культурні простори, а також комплекс практик, життєвих уявлень, виразів, знань і навичок, що виокремлюються як цілісна система традиційних культурних проявів, продуктів інтелектуальної діяльності, суспільного досвіду та духовних практик багатьох поколінь,

які функціонують у формі (вигляді) мови, світоглядних уявлень, виразів, народних знань і навичок, усталених норм поведінки, у сукупності технології з інструментами, предметами, специфічної одягом, аксесуарами, артефактами, обрядами, звичаями й різними видами та жанрами народного мистецтва, традиційної кухні, народних художніх промислів, традиційних ремесел, ін., які визнані спільнотами, групами і, в деяких випадках, окремими особами як частина їхньої культурної спадщини, що мають цінність з естетичної, соціально-культурної, історичної та інших точок зору, значимі для збереження і розвитку національно-культурної самобутності українського народу та внесені до Переліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини України.

2. Запропоновано введення коефіцієнту життєздатності об'єктів (проявів) НКС, що має вимірятися у відсотках.

3. Визначено основні характеристики НКС: а) анонімний характер походження творчості, популяризації та вдосконалення якого постійно сприяють спільноти на основі традиційних моделей; б) передача в основному усним шляхом, неформально, відповідно до традиції; в) поділ за територіальним, етнічним, релігійним, віковими, статевими та соціо професійними критеріями; г) сприйняття об'єктів (проявів) нематеріальної культурної спадщини як дуже важливих й органічно пов'язаних з групами та/або спільнотами, в яких вони створені, зберігаються і передаються; г) реалізація, виконання, актуалізація та/або створення об'єктів (проявів) нематеріальної культурної спадщини в групах та/або співтовариствах з дотриманням традиційних форм, моделей, змісту і технік.

4. Запропоновано таку класифікацію об'єктів (проявів) НКС:

1. Усні традиції і форми виразу, до них відносяться: 1) усний фольклор, включаючи билини, епоси, легенди, оповіді, казки, історичні перекази, героїчні сказання, історичні пісні, чумацькі пісні, билини, духовні вірші, ритуальну й неритуальну поетичну лірику, привітання, заговори, загадки, прислів'я, приказки, ін.; 2) усна традиція, життєвий уклад та історія українського народу, ві-

дображені у літературних творах минушини; 3) мова як носій нематеріальної культурної спадщини; 4) інші об'єкти (прояви) за цим напрямом.

2. Виконавські мистецтва, у тому числі акторська гра, музикування, спів, танці, ін., до яких відносяться: 1) традиції і прояви музичного мистецтва (вокал, інструментальні, танцювальні та інші мелодії); 2) творчість, представлена у синкретичній вербально-музичній формі (пісні з обрядового календарного циклу, колискові, плачі, голосіння, думи, ритуальні весільні пісні, пісні під інструментальний акомпанемент, пісні без інструментального акомпанементу, народні романси, народні релігійні пісні, частівки, заклинання та інші пісні); 3) традиції і прояви хореографічного мистецтва або хореографічної практики (танці, танцювальний простір); 4) мистецтво музикантів-інструменталістів, митців, ін.; 5) мистецтво театру, інтермедії, ін.; 6) народні дитячі ігри, народні спортивні ігри, ін.; 7) інші об'єкти (прояви) за цим напрямом.

3. Звичаї, обряди, свята, до яких відносяться: 1) звичаї; 2) обряди, церемонії, урочисті події, ярмарочна культура, традиційні святкування, національні свята, ін.; 3) національні традиції, традиційні культурні інститути (поради шанованих людей і старійшин, дівочі посиденьки тощо); 4) інші об'єкти (прояви) за цим напрямом.

4. Традиційні знання та звичаї, що стосуються природи та всесвіту.

5. Знання та навички, пов'язані з традиційними ремеслами (промислами), до яких відносяться: 1) технології вишивки, ткацтва, килимарства, кошмоваляння, виготовлення паласів, ін.; 2) гончарне мистецтво, ковальське мистецтво, виготовлення ювелірних виробів, обробка деревини, вовни, шовку, шкіри, ін.; 3) технологія й знання, пов'язані з приготуванням національних страв, напоїв тощо; 4) технології виготовлення одягу, речей буденних, весільних і жалобних, господарського інвентарю, знарядь праці, пристосувань, що необхідні для створення, відтворення, виконання, передачі й використання проявів НКС, ін.; 5) техніки й знання, пов'язані з традиційною архітектурою та будівництвом, виготовленням хімічних

АНОТАЦІЯ

Досліджено нормативно-правову основу щодо нематеріальної культурної спадщини України; визначено основні характеристики нематеріальної культурної спадщини України; окреслено права носіїв цієї спадщини; класифіковано її об'єкти (прояви) з огляду на вимоги Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003 р.).

речовин, що використовуються в будівельних матеріалах і тканинах, виготовленням інших матеріалів, використовуваних у традиційних промислах і ремеслах, ін.; 6) технологія виготовлення музичних інструментів, ін.; 7) матеріальні носії, за допомогою яких фіксувалися і передавалися протягом історії об'єкти (прояви) НКС; 8) інші об'єкти (прояви) за цим напрямом.

5. Зроблено висновок, що перелік об'єктів (проявів) НКС у класифікації має бути відкритим, що надасть можливість долучати до нього нововиявлені об'єкти (прояви) НКС.

6. Запропоновано законодавче закріплення таких прав за носіями НКС: а) виявляти свою культурну ідентичність за допомогою об'єктів (проявів) НКС; б) брати участь в інвентаризації, охороні та популяризації об'єктів (проявів) НКС; в) застосовувати законодавчі норми у відносинах із всіма суб'єктами, зацікавленими у вивченні, збереженні, популяризації та передачі об'єктів (проявів) НКС; г) розробляти і ви-

SUMMARY

Investigated legal basis on material cultural heritage of Ukraine; the main characteristics of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine; outlines the rights of speakers of that heritage; classified its objects (signs) in view of the requirements of the Convention on the protection of non-material cultural heritage (2003).

користувати символи і знаки місцевого культурної спадщини, зареєстровані відповідно до законодавства, з метою залучення до неї більшої уваги з боку громадськості.

Література

1. Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини. Конвенція, Міжнародний документ від 17.10.2003 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_d69.

2. Конституція України від 28.06.1996р. №254к/96-ВР. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254/96-вр>.

3. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000р. №1805-III. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.

4. Конопля В., Павлів Д. Кременеві серпи із Старого Яричева /В. Конопля,--- Д. Павлів // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині.- Вип.12.-2008.- С.387-389.